

سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و جنگ ایران و عراق

امنیت در نگاه و بیان پاسداران انقلاب*

نویسنده: آنی تریسی ساموئل**

مترجم: عبدالمجید حیدری***

<p>در این مقاله به اهمیت جنگ ایران و عراق از نظر سپاه پاسداران انقلاب اسلامی می‌پردازیم و نشان می‌دهیم که پاسداران چگونه در جنگ توانستند جایگاه خود را در امنیت ملی ایران به منصفی ظهور برسانند. در این مقاله هم‌چنین بر آنیم که نشان دهیم پاسداران انقلاب چگونه با تکیه بر شناخت و تجربه‌های شخصی خودشان از جنگ، روایت یا تاریخ خاصی از جنگ را رقم زده‌اند. مطالب مندرج در آثار منتشر شده از سوی سپاه پاسداران و اظهارات فرماندهان این نهاد بیانگر آن است که روایت سپاه از جنگ بیش‌تر بر ابعاد مهمی از تجربه‌ی ایرانی‌ها در جنگ و نیز یک سلسله آموزه‌هایی تأکید دارد که پاسداران با استفاده از آن‌ها سکان هدایت خط‌مشی‌های امنیت ملی ایران را به دست گرفته‌اند.</p>	<p style="text-align: center;">چکیده</p>
<p>جنگ هم در روایت سپاه و هم در گفتمان عمومی جمهوری اسلامی دارای دو وجه تسمیه‌ی خاص است: جنگ تحمیلی و دفاع مقدس که وجه تسمیه‌ی اول بر تحمیل جنگ از سوی عراق به ایران دلالت دارد و وجه تسمیه‌ی دوم نیز به دفاع ایرانی‌ها نه فقط از کشورشان بلکه از نظام اسلامی و حتی از کل اسلام برمی‌گردد. روایت سپاه از جنگ از چند ویژگی مهم تشکیل می‌شود که دیدگاه پاسداران انقلاب را نسبت به امنیت ایران نشان می‌دهند. برخی از این ویژگی‌ها عبارتند از: نقش جهان غرب در جنگ، تداوم دفاع مقدس پس از پایان رسمی جنگ ایران و عراق، و توسعه‌ی قدرت ایرانی‌ها در جنگ.</p>	
<p>از نظر فرماندهان سپاه، تجربه‌ها و دستاوردهای جنگ ایران و عراق حاوی درس‌های مهمی برای امنیت ایران بوده است؛ درس‌هایی که شاکله‌ی یک آموزه‌ی امنیت ملی با مؤلفه‌های عقیدتی و نظامی را برای ایران به ارمغان آورده‌اند. این مؤلفه‌ها عبارتند از: فرهنگ دفاع مقدس با این مفهوم که از خود گذشتگی مذهبی و انسجام عقیدتی نقش بسیار مهمی در تأمین امنیت ایران دارند؛ وحدت زیر لوای رهبری؛ بازدارندگی مستقل با این مفهوم که ایران می‌تواند به صورت مستقل یک توان بازدارنده برای جلوگیری از حملات آینده برای خود تأمین کند؛ اعتقاد مذهبی و قدرت آتش که بیانگر ارتباط متقابل ابعاد مذهبی و نظامی دفاع مقدس است؛ دفاع تهاجمی با این مفهوم که ایران باید دشمنانش را تا شکست کامل آن‌ها تعقیب کند؛ و صدور [فرهنگ] دفاع مقدس به دیگر کشورها با این امید که ملت‌های دیگر هم با تجربه‌های ایرانی‌ها در جنگ آشنا شوند.</p>	
<p>واژه‌های کلیدی: جنگ ایران و عراق - سپاه پاسداران انقلاب اسلامی - امنیت ملی ایران - روایت جنگ - بازدارندگی مستقل - دفاع تهاجمی - صدور فرهنگ دفاع مقدس</p>	

مقدمه

جنگ ایران و عراق تأثیر عمیق و گسترده‌ای بر جامعه و سیاست ایرانی‌ها داشته است و ما در این مقاله به یکی از ابعاد این تأثیر یعنی اهمیت جنگ برای سپاه پاسداران انقلاب اسلامی پرداخته‌ایم و نشان داده‌ایم که پاسداران چگونه در جنگ توانستند جایگاه خود را در امنیت ملی ایران به منصفی ظهور برسانند.

* منبع: مرکز علوم و امور بین‌المللی بلند مدرسه کندی هاروارد، ۴ می ۲۰۱۲.
 ** آنی تریسی ساموئل یکی از محققان (برنامه بین‌المللی امنیت) در بخش «هاروارد کندی» در مرکز علوم و امور بین‌الملل مرکز «بلند» و نامزد دریافت‌کننده در مدرسه عالی تاریخ در دانشگاه «تل‌آویو» است.
 *** پژوهش‌گر مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس.

سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، تمامی نیروهای شبه نظامی انقلابی را در قالب یک سازمان رسمی منسجم نماید.^(۲) بر اساس حکم [امام] به شورای انقلاب، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی مأمور شد تا از انقلاب در برابر تهدیدات داخلی و خارجی دفاع کند، ایدئولوژی انقلاب را بسط و توسعه دهد و از ملت‌های مظلومی که در هر نقطه‌ای از جهان برای آزادی می‌جنگند حمایت کند.

بعدها سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در قانون اساسی جمهوری اسلامی که در دسامبر ۱۹۷۹م [آذر ۱۳۵۸ش] تصویب گردید نیز نهادینه شد. در قانون اساسی تصریح شده بود که «ارتش جمهوری اسلامی و سپاه پاسداران انقلاب اسلامی علاوه بر دفاع از مرزها، مسئولیت جهاد در راه خدا و جنگیدن برای بسط و استقرار قانون خدا بر جهان را نیز بر عهده دارند». هم‌چنین، در اصل ۱۵۰ قانون اساسی آمده است که «سپاه پاسداران انقلاب اسلامی که در آغازین روزهای پیروزی این انقلاب تشکیل شد همچنان نقش خود را در دفاع از انقلاب و دستاوردهای آن ایفا خواهد کرد».

بررسی مأموریت‌های پیچیده و گسترده‌ای که در قانون اساسی [ایران] برای سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در نظر گرفته شده، به شناخت هر چه بیش‌تر این نهاد کمک می‌کند. حوزه‌های نظامی، مذهبی، و انقلابی سپاه کاملاً با هم مرتبط هستند و نباید آن‌ها را به صورت اجزای جدا از هم مورد بررسی قرار داد. تأثیر متقابل این مؤلفه‌ها بر یک‌دیگر، عاملی است که دیدگاه پاسداران نسبت به مقوله‌ی امنیت در ایران و نقش آن‌ها را در پاسداری از جمهوری اسلامی شکل می‌دهد.

مجموعه مسئولیت‌هایی که به سپاه محول شده، به نوعی بخشی از وظایف رهبر جمهوری اسلامی را نیز به تصویر می‌کشد؛ زیرا حوزه‌های نظامی، دینی و انقلابی ایران بر عهده‌ی او می‌باشد. در قانون اساسی ایران، رهبری به عنوان فرمانده کل قوا تعیین

نشده بود، عراق به خاک ایران تجاوز کرد و جنگی آغاز شد که ۸ سال به درازا کشید. به عبارت دیگر، جمهوری اسلامی یک‌چهارم عمرش را در جنگی [ناخواسته] درگیر شد و در این میان، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی که وظیفه‌ی دفاع از انقلاب را بر عهده دارد، نقش عمده‌ای در حفاظت از نظام نوپای [ایران] ایفا نمود.

اکنون پس از بررسی اجمالی پیشینه و مسئولیت‌های سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، به تاریخ جنگ از دید پاسداران می‌پردازیم؛ تاریخی که بر آشنایی‌ها و تجربه‌های شخصی پاسداران از جنگ استوار است. روایت سپاه از جنگ بیش‌تر بر ابعاد مهمی از تجربه‌ی ایرانی‌ها در جنگ و نیز یک سلسله آموزه‌هایی تأکید دارد که پاسداران با استفاده از آن‌ها سکان هدایت خط‌مشی‌های امنیت ملی ایران را به دست گرفته‌اند.

سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و جنگ ایران و عراق

تعدادی نیروی شبه‌نظامی، چریک‌هایی از طبقات پایین و متوسط شهری و گروه‌هایی از جوانان مبارز مراکز شهری و مناطق روستایی گرد هم آمدند و سپاه پاسداران انقلاب اسلامی را تشکیل دادند. بسیاری از اعضای اولیه‌ی سپاه با مساجد محل خود که توسط روحانیان مخالف حکومت شاه اداره می‌شد، مرتبط بودند. نیروهای برجسته‌ی این نهاد از اعضای سازمان مجاهدین انقلاب اسلامی بودند که در سال ۱۹۷۷م [۱۳۵۵ش] و با ادغام چندین گروه انقلابی تشکیل شده بود. در آن زمان حتی تعدادی از اعضای سازمان مجاهدین [منافقین] خلق نیز در مخالفت با گرایش این سازمان به مارکسیسم و منسوخ شدن آموزه‌های اسلام در آن به این گروه‌ها پیوسته بودند.^(۱)

در ۲۲ آوریل ۱۹۷۹م [۲ اردیبهشت ۱۳۵۸ش] و تنها یک ماه پس از همه‌پرسی جمهوری اسلامی، آیت‌الله خمینی طی حکمی به شورای انقلاب که اداره‌ی کشور را بر عهده داشت دستور داد با تأسیس

شده و اختیار عزل و نصب فرمانده کل سپاه نیز با او می‌باشد. هم‌چنین، رهبری با استفاده از اختیاراتش می‌تواند فرمانده کل سپاه را به عنوان یکی از اعضای شورای عالی دفاع نیز منصوب نماید. این شورا که اکنون به شورای عالی امنیت ملی تغییر نام یافته، مسئولیت تدوین و اجرای خط‌مشی‌های امنیت ملی ایران را بر عهده دارد.^(۳)

مشترک، سرانجام نیروهای عراقی به خاک ایران تجاوز کردند و با حمله‌ی هوایی به پایگاه‌های هوایی ایران در ۲۲ سپتامبر ۱۹۸۰م [۳۱ شهریور ۱۳۵۹ش] جنگ ایران و عراق را آغاز کردند.

نیروهای عراقی تا اوایل سال ۱۹۸۱م [اواخر ۱۳۵۹ش] به پیشروی در خاک ایران ادامه دادند تا این‌که نیروهای ایرانی جلوی پیشروی آن‌ها را سد کردند و در یک دوره‌ی یک ساله تا تابستان ۱۹۸۲م [۱۳۶۱ش] نیز موفق شدند مناطق اشغالی را از عراقی‌ها بازپس گرفته، مواضع خود را تثبیت کنند. پس از آن، جنگ تا تابستان ۱۹۸۸م [۱۳۶۷ش] در حالی که به بن‌بست رسیده بود به شدت ادامه یافت و سرانجام در اوت ۱۹۸۸م [مرداد ۱۳۶۷ش] و با اجرای قطع‌نامه‌ی ۵۹۸ سازمان ملل، جنگ در حالی به پایان رسید که هیچ‌یک از دو طرف درگیر، پیروز قاطع آن محسوب نمی‌شد.^(۸)

پاسداران انقلاب نقش مهمی در روند جنگ ایران و عراق بازی کردند.^(۹) در طول جنگ، سازمان سپاه تا حد زیادی توسعه یافت و از یک سازمان

در ژانویه ۱۹۸۱م [دی ۱۳۵۹ش] اداره‌ی بسیج هم به سپاه سپرده شد.^(۴) بسیج سازمانی است که در نوامبر ۱۹۷۹م [آذر ۱۳۵۸ش] با حکم [امام] خمینی و برای بسیج گسترده‌ی مردمی برای دفاع از انقلاب تشکیل شد.^(۵) اعضای اولیه‌ی بسیج عمدتاً جوانان دانش‌آموز کم‌بضاعت شهری و روستایی بودند که داوطلبانه وارد عرصه‌ی دفاع از انقلاب می‌شدند.

در سال‌های اول پس از پیروزی انقلاب، دل‌مشغولی سپاه بیش‌تر مقابله با مخالفین داخلی نظام نوپای اسلامی ایران بود؛ اما با آغاز جنگ در سال ۱۹۸۰م [۱۳۵۹ش] به‌طور فزاینده‌ای با خطراتی که از خارج این نظام را تهدید می‌کرد درگیر شد. صدام که در آن زمان بر کرسی ریاست‌جمهوری یک حکومت سنی‌مذهب و سکولار حاکم بر اکثریت شیعه^(۶) در عراق تکیه زده بود احساس کرد که سیاست‌های نظام نوپای اسلامی ایران^(۷) برای قدرت او یک خطر محسوب می‌شود. از این رو، مناسبات عراق و ایران پس از تأسیس جمهوری اسلامی به تدریج رو به وخامت نهاد و پس از یک ماه درگیری در مرزهای

فرهنگی تا حد زیادی توسعه یافته است. توسعه‌ی کمی سپاه از بسیاری جهات احتمال گرایش جناحی این نهاد را افزایش داده است، اما رهبران سپاه تلاش کرده‌اند از اشاعه‌ی این گرایش به بدنه‌ی سپاه یا دست‌کم از آشکار شدن آن در میان مردم جلوگیری کنند.**

سپاه پاسداران انقلاب اسلامی مهم‌ترین بخش دستگاه امنیتی ایران محسوب می‌شود^(۱۳) و برخی از اعضای سابق و فعلی آن حتی مسئولیت تعدادی از جایگاه‌های دولتی را نیز بر عهده گرفته‌اند. این نهاد نقش عمده‌ای در تدوین آموزه‌ی [دکترین] نظامی ایران و چگونگی تعریف منافع ملی و امنیتی این کشور دارد. قدرت فزاینده‌ی سپاه در کشور از تلاش هماهنگ رهبران این نهاد برای توسعه‌ی سازمانی آن ناشی می‌شود که با توجه به مسئولیت سیاسی گسترده و ذاتی سپاه در پاسداری از انقلاب قابل توجیه است. گستره و مفهوم مسئولیت سپاه [در پاسداری از انقلاب] در ایران به ویژه در سال‌های اخیر یکی از موضوع‌هایی بوده که با بحث و جدل‌های زیادی همراه بوده است. برخی از شخصیت‌های ایران معتقدند که فعالیت‌های سپاه از محدوده‌هایی که آیت‌الله خمینی برای آن تعیین کرده بود، فراتر رفته است. اما رهبران سپاه در توجیه قدرت این نهاد به نقش سپاه در دفاع از کشور در طول جنگ و در دوران سازندگی پس از جنگ استناد می‌کنند. در واقع، جنگ باعث مشروعیت و اقتدار سپاه و نظام اسلامی نوپای ایران شد. به این ترتیب، این که می‌گویند «جنگ کشور را می‌سازد و کشور جنگ را» در مورد جمهوری اسلامی به‌طور عام و سپاه به عنوان یک سازمان نظامی به‌طور خاص صدق می‌کند و به عبارتی می‌توان گفت که «جنگ سپاه را ساخت و سپاه جنگ را»^(۱۴).

** سپاه به پیروی از منویات امام راحل و مقام معظم رهبری همواره از گرایش‌های جناحی و دخالت در سیاست اجتناب کرده است.

شبه‌نظامی سازمان نایافته به یک سازمان پیچیده و قدرتمند تبدیل شد؛ سازمانی که نیروهای نظامی متخصص، منابع کافی برای تولید جنگ‌افزار، وزیر مستقل در دولت و مجموعه‌ای از مؤسسه‌های اقتصادی، مذهبی و آموزشی در اختیار داشت.^(۱۱)

سپاه از ابتدا مسئولیت امنیت داخلی و خارجی نظام اسلامی [ایران] را بر عهده داشته، واحدهایی برای مقابله با آشوب‌ها و توسعه‌ی امور فرهنگی مورد نظر در سرتاسر کشور مستقر کرده است. برای نمونه، این نهاد [هر سال] مراسم گرامیداشت جنگ را برگزار می‌کند و با اعزام مردم برای دیدار از مناطق عملیاتی مهم زمان جنگ، آموزه‌های جنگ را برای

آن‌ها بیان می‌کند. سپاه علاوه بر داشتن نیروهای سه‌گانه‌ی مستقل زمینی، دریایی و هوایی،^(۱۱) نیروی دیگری با عنوان نیروی قدس نیز در اختیار دارد؛ نیروی نخبه‌ای که مسئولیت جنگ نامتعارف و نا هم تراز (نامتقارن) و حمایت از گروه‌های متحد و وابسته به ایران را بر عهده دارد.^(۱۲) سپاه پاسداران هم‌چنین دارای شاخه‌ی اطلاعات نظامی

مستقل، روابطی نزدیک با بسیاری از دانشگاه‌های کشور و شرکت‌های مختلفی در بسیاری از حوزه‌های اقتصادی می‌باشد. کنترل جنگ‌افزارهای متعارف و نامتعارف و اداره‌ی برنامه‌ی تولید موشک‌های بالستیک نیز بر عهده‌ی سپاه است و این نهاد نقش مهمی در برنامه‌ی هسته‌ای ایران بازی می‌کند.* سازمان سپاه از نظر نظامی، سیاسی، اقتصادی و

* سپاه هیچ نقشی در برنامه‌ی هسته‌ای ایران ندارد و اعضای این نهاد همانند دیگر افسشار مردم ایران از حق کشورشان در زمینه‌ی تولید صلح‌آمیز انرژی هسته‌ای دفاع می‌کنند.

در این مقاله هم‌چنین بر آنیم که نشان دهیم پاسداران انقلاب چگونه با تکیه بر شناخت و تجربه‌های شخصی خودشان از جنگ، روایت یا تاریخ خاصی از جنگ را رقم زده‌اند

روایت جنگ

تاریخ جنگ ایران و عراق آن گونه که سپاه آن را روایت می‌کند رابطه‌ی تنگاتنگی با امنیت کنونی ایران دارد. پاسداران از سال ۱۹۸۱م [۱۳۶۰ش] آثار زیادی در زمینه‌ی جنگ تولید کرده‌اند و از آن زمان تا کنون نیز این روند را استمرار بخشیده‌اند. آن‌ها در طول جنگ با انتشار تک‌نگاشت‌ها و مقالات متعدد تلاش می‌کردند برخی مسائل سیاسی و اجتماعی مهم [جنگ] را مورد تأکید قرار دهند. سپاه نشریات متنوعی نیز منتشر می‌کرد که در آن‌ها به رویدادهای جنگ، تحولات سیاسی آن، و معرفی شهدای جنگ می‌پرداخت و پس از سال ۱۹۸۸م [۱۳۶۷ش] نیز علل و عوامل جنگ، مراحل مختلف آن، تأثیر جنگ بر شهرهای ایران، نقش رزمندگان، ذکر خاطرات آن‌ها، معرفی عملیات‌های بزرگ و اشعار حماسی از جمله موضوعاتی است که در این نشریات ارائه می‌شود.^(۱۵) بسیاری از بخش‌های تابعه‌ی سپاه در حوزه‌های سیاسی، آموزشی و تبلیغاتی و هم‌چنین بسیج هر یک نشریاتی در زمینه‌ی جنگ منتشر می‌کنند. دانشگاه امام حسین^(۱۶) سپاه که در سال ۱۹۸۶م [۱۳۶۵ش] تأسیس شد، نشریه‌ای در زمینه‌ی سیاست دفاعی منتشر می‌کند که معمولاً مقاله‌هایی در مورد جنگ نیز در آن وجود دارد.^(۱۷) مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ سپاه [مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس]* نیز که پس از جنگ و برای انجام مطالعات پژوهشی و تولید منابع مرجع عمومی مربوط به جنگ تأسیس شد، مسئولیت انتشار چندین نشریه را در این زمینه بر عهده دارد. روی هم رفته، سپاه نشریات متعدد و صدها جلد کتاب در زمینه‌ی جنگ منتشر کرده است. البته برخی دیگر از مؤسسه‌های دولتی و غیردولتی ایران هم آثاری در زمینه‌ی جنگ ایران و عراق منتشر می‌کنند، اما مسئولیت بخش اعظم کارهایی که در این

* این مرکز در سال ۱۳۶۰ تأسیس شد.

زمینه انجام می‌شود بر عهده‌ی سپاه است و مطالعاتی که این نهاد انجام می‌دهد از بسیاری جهات حائز اهمیت است. مطالعات سپاه موضوعات و رویکردهای مختلفی را پوشش می‌دهند؛ مواردی شامل مباحث عقیدتی جنگ در قرآن، چاپ اطلس‌هایی در مورد عملیات مهم جنگ و انتشار یک سلسله کتاب‌های روزشمار جنگ که به شکلی بسیار دقیق و تحلیلی تدوین می‌شوند.^(۱۷) مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ سپاه به تنهایی ۵۷ جلد روزشمار جنگ را تدوین کرده که در نوع خود بزرگ‌ترین و دقیق‌ترین مطالعه‌ای است که من [نویسنده‌ی مقاله] در زمینه‌ی

جنگ شاهد آن بوده‌ام. ۱۳ جلد از این روزشمارها منتشر و بقیه در دست تهیه و انتشار است.^(۱۸) در آثار سپاه در مقایسه با دیگر آثاری که در زمینه‌ی جنگ منتشر می‌شود، توجه بیشتری به [تجربه‌های شخصی] پاسداران معطوف می‌گردد.

اهمیت جنگ ایران و عراق برای سپاه در اظهارات و مقالات فرماندهان این نهاد و وبگاه‌های وابسته به آن مشهود است. برای نمونه، خبرگزاری فارس روزانه

دست‌کم یک مقاله در ارتباط با جنبه‌های مختلف جنگ منتشر می‌کند. در سال ۲۰۱۱م [۱۳۹۰ش] در روزهای منتهی به سالگرد تجاوز عراق [هفته‌ی دفاع مقدس] روزانه تقریباً شش مقاله در مورد جنگ یا در ارتباط با بزرگداشت هفته‌ی دفاع مقدس در وبگاه این خبرگزاری منتشر می‌شد.

بخش اعظمی از انتشارات سپاه در زمینه‌ی جنگ بیانگر اهمیتی است که این نهاد برای بیان تاریخ جنگ قائل است. در یکی از این منابع به صراحت گفته می‌شود که هدف سپاه، تأکید بیش‌تر بر اهمیت

روایت سپاه از جنگ بیش‌تر بر ابعاد مهمی از تجربه‌ی ایرانی‌ها در جنگ و نیز یک سلسله آموزه‌هایی تأکید دارد که پاسداران با استفاده از آن‌ها سکّان هدایت خط‌مشی‌های امنیت ملی ایران را به دست گرفته‌اند

نقش غرب در جنگ

از نگاه سپاه، نظام اسلامی نوپای ایران تنها با عراق درگیر نبود، بلکه با قدرت‌های غربی و به‌ویژه آمریکا نیز در حال جنگ بود؛ زیرا ایران نمی‌خواست در خدمت منافع این قدرت‌ها باشد. به همین علت در آثاری که سپاه در حوزه‌ی جنگ منتشر می‌کند معمولاً از پیروزی انقلاب اسلامی ایران به عنوان یکی از علل و عوامل تحمیل جنگ [بر ایران] یاد می‌شود.^(۲۱)

سرلشکر رحیم صفوی فرمانده پیشین سپاه که اکنون مشاور عالی [آیت‌الله] خامنه‌ای رهبر معظم ایران در امور نظامی می‌باشد طی گفت‌وگویی در سال ۲۰۰۷م [۱۳۸۶ش] و در سالگرد تجاوز عراق می‌گوید: «قدرت‌های غربی که نگران تأثیر انقلاب اسلامی بر کشورهای عرب منطقه بودند، صدام را تحریک کردند که به ایران حمله کند.»^(۲۲) سخن‌گوی سپاه پاسداران نیز در سال ۲۰۰۴م [۱۳۸۳ش] در این زمینه اظهار می‌کند: «مدارک و شواهد مستندی وجود دارد که نشان می‌دهد صدام آغازگر جنگ بوده است، اما این قدرت‌های بزرگ و به‌ویژه آمریکایی‌ها بودند که او را به این سو هدایت کردند.»^(۲۳) «این سخن‌گو هم چنین گفته است: «اکنون نیز آمریکا تلاش می‌کند از افشای کمک‌هایش به عراق در طول جنگ جلوگیری کند تا از این طریق خود را از زیر بار شرمندگی ناشی از این کار برهاند.»^(۲۴)

پس از تجاوز عراق به ایران، آمریکا با مداخله‌ی مستقیم در منطقه‌ی خلیج [فارس] و تأمین اطلاعات و کمک‌های نظامی به عراق همچنان به حمایت از این کشور ادامه داد؛ زیرا آمریکایی‌ها و کشورهای هم‌سو با عراق مصمم بودند از پیروزی ایران در جنگ جلوگیری کنند. از نظر فرماندهان سپاه، کمک‌های آمریکا به عراق یکی از علل اصلی شکست برخی از عملیات‌های نظامی ایران بوده است. محسن رضایی فرمانده سپاه در دوران جنگ طی گفت‌وگویی در

جنگ است.^(۱۹) در منبع دیگری گفته می‌شود آنچه ایران را بر آن داشت تا پس از آزادسازی مناطق اشغالی در سال ۱۹۸۲م [۱۳۶۱ش] همچنان به جنگ ادامه دهد، رفع نگرانی مردم ایران [از تجاوز مجدد عراق] و تأکید هر چه بیشتر بر اهمیت میراث جنگ برای جمهوری اسلامی بود و اصولاً موافقت با آتش‌بس در آن مقطع از نظر افکار عمومی و برای نسل‌های آینده غیرقابل قبول بود.^(۲۰) اشاره‌ی پاسداران به وجود نگرانی‌هایی از این دست برای مردم ایران نشان می‌دهد که آن‌ها در طول جنگ و پس از آن همواره برای اهداف و نتایج جنگ اهمیت خاصی قائل بوده‌اند.

تأکید بر چگونگی نگرش به جنگ یکی از نگرانی‌هایی بوده است که چگونگی پیشبرد آن را تحت تأثیر قرار داده است و یکی از دلایلی که سپاه پاسداران تا این اندازه برای تدوین تاریخ جنگ تلاش می‌کند نیز همین مسأله است؛ چرا که جنگ نقش مؤثری در هویت بخشی به پاسداران و توسعه‌ی سازمان سپاه داشته و پاسداران نیز تمام تلاش خود را می‌کنند تا نقش سازنده‌ی جنگ را در تثبیت جمهوری اسلامی نشان دهند.

ویژگی‌های روایت سپاه از جنگ

جنگ در قاموس سپاه و در گفتمان جمهوری اسلامی دو وجه تسمیه‌ی خاص دارد: اول، جنگ تحمیلی؛ زیرا این جنگ از سوی عراق به ایران تحمیل شد و دوم، دفاع مقدس؛ زیرا ایرانی‌ها در این جنگ نه تنها از کشور خود، بلکه از نظام اسلامی و حتی از کلیت اسلام دفاع کردند. روایت سپاه از جنگ نیز چند مشخصه‌ی اصلی دارد که چگونگی نگاه پاسداران به مقوله‌ی امنیت کشور را نشان می‌دهد؛ مشخصه‌هایی نظیر نقش غرب در جنگ، تداوم دفاع مقدس پس از پایان رسمی جنگ و افزایش قدرت ایران بر اثر جنگ.

سال ۲۰۰۷م [۱۳۸۶ش] می‌گوید: «پیروزی‌های ایران در طول جنگ، غرب را بر آن داشت تا با دادن «مشاوره‌های فنی، نظامی و اطلاعاتی» و «جنگ افزارهای پیشرفته» به عراق، با «تهدید احتمالی ایران» مقابله کند و بر اثر همین توانمندی‌های فزاینده‌ی عراق بود که ایران در روزهای پایانی جنگ نتوانست به یک پیروزی قاطع دست پیدا کند.»^(۲۴)

آمریکا هر چه بیشتر تقویت کرد و نشان داد که آمریکایی‌ها فعالانه و گستاخانه تلاش کرده‌اند تا با ایران مقابله و این کشور را مهار کنند. از سوی دیگر، عدم تمایل جامعه‌ی بین‌الملل برای تعیین عراق به عنوان طرف متجاوز و یا عدم محکومیت استفاده‌ی این کشور از جنگ‌افزارهای شیمیایی نیز از عوامل دیگری بود که سپاه با تکیه بر آن‌ها متقاعد شد که غرب عزمش را جزم کرده تا جمهوری اسلامی را مضمحل کند.^(۲۷)

تداوم دفاع مقدس پس از پایان رسمی جنگ

عراق و حامیانش با تمام تلاش‌هایی که در طول جنگ انجام دادند، نتوانستند قدرت جمهوری اسلامی را مهار کنند. [سردار] یداله جوانی یکی از فرماندهان ارشد سپاه پاسداران در این مورد می‌گوید: «همه‌ی [طرح‌ها و نقشه‌های دشمن علیه ایران] با شکست مواجه شد و جنگ تحمیلی یکی از نمونه‌های بارز این طرح و نقشه‌ها بود. ... دشمن فکر می‌کرد با جنگ می‌تواند انقلاب اسلامی را شکست دهد، اما

هنگامی که ایرانی‌ها در سال ۱۹۸۲م [۱۳۶۱ش] وارد خاک عراق شدند، آمریکا به عنوان اصلی‌ترین حامی عراق در طول جنگ دست به کار شد و با حمایت بیش‌تر از عراق، تلاش کرد از فروپاشی این کشور جلوگیری کند. همچنین، آمریکایی‌ها علاوه بر تشویق کشورهای منطقه به پشتیبانی بیش‌تر از عراق، یگان‌هایی از نیروی دریایی خود را هم در سال ۱۹۸۷م [۱۳۶۶ش] به منطقه‌ی خلیج [فارس] اعزام کردند که این کار زمینه‌ی درگیری مستقیم نیروهای ایرانی و آمریکایی را فراهم نمود.^(۲۵) در اکتبر ۲۰۱۱م [۱۳۹۰ش] دریادار علی فدوی فرمانده نیروی دریایی سپاه در مراسم بزرگداشت شهدای این نیرو گفت: «در هشت سال دفاع مقدس (علیه تجاوز عراق از سال ۱۳۵۹ تا ۱۳۶۷ش) ما در مقابل عراقی‌هایی از خود دفاع می‌کردیم که نوک پیکان استکبار غرب (آمریکا) بودند، اما در یک سال و نیم آخر جنگ به‌طور مستقیم و در سطح گسترده‌ای در خلیج فارس با خود آمریکایی‌ها درگیر بودیم.»^(۲۶) این درگیری‌ها درستی نظر سپاه پاسداران را در مورد

افزایش قدرت ایران بر اثر جنگ

از نظر سپاه اکنون ایران بسیار قدرتمندتر از زمان جنگ است. سرلشکر پاسدار غلامعلی رشید جانشین رئیس ستاد کل نیروهای مسلح در آوریل ۲۰۱۱م [فروردین ۱۳۹۰ش] می‌گوید: «نظام سلطه و حامیان منطقه‌ای‌اش باید بدانند همان گونه که با حمایت از صدام (دیکتاتور سابق عراق) نتوانستند ملت ایران را منزوی یا تضعیف و یا حقوقش را پایمال کنند، ... اکنون نیز نخواهند توانست حقوق مسلم این ملت را نادیده بگیرند.»^(۳۱) هم‌چنین، سردار هامون محمدی فرمانده سپاه قدس استان گیلان می‌گوید: «این قدرت ملت ایران است که ابرقدرت‌ها را به مقابله با جمهوری اسلامی واداشته است؛ زیرا آن‌ها این قدرت را مانعی در مقابل سلطه‌ی خود بر منطقه می‌بینند... غربی‌ها حرکت شتابنده‌ی ایران در مسیر رشد و توسعه‌ی علمی را آماج حملات و دسیسه‌های خود قرار داده‌اند و در این میان، قدرت سیاسی ایران پس از پایان جنگ هشت ساله که از سوی عراق و با حمایت آمریکا بر ایران تحمیل شد، غرب را به این نتیجه رساند که نمی‌توانند ایران را از طریق حمله‌ی نظامی شکست دهند.»^(۳۲)

از آن‌جا که جمهوری اسلامی با تکیه بر تجربه‌های برگرفته از جنگ قدرتمندتر شد، سپاه پاسداران دفاع مقدس را به عنوان یکی از منابع قدرت فعلی ایران ارج می‌نهد و ایرانی‌ها با این توجیه که در جنگ به قدرت رزمی و اهداف خود دست یافته‌اند همواره آماده‌ی جنگ بوده، [در دوران جنگ] و به‌ویژه پس از آزادسازی سرزمین‌های خود [از دست عراقی‌ها] نیز تصمیم گرفتند جنگ را به داخل خاک عراق بکشانند. دفاع مقدس برای جمهوری اسلامی هم یک آزمون و هم موهبتی بود که پیروزی‌هایش را تضمین می‌کرد.

این ملت ایران بود که در جنگ پیروز شد.^(۲۸) پیروزی جمهوری اسلامی در جنگ نتوانست عزم دشمنانش را برای مقابله با این نظام تضعیف کند و این موضوع در ترسیم جنگ در نگاه سپاه پاسداران جایگاه ویژه‌ای داشته، همچنان تأثیر عمیقی بر نگرش این نهاد نسبت به وضعیت جاری امنیت در ایران دارد؛ چرا که پاسداران انقلاب بر این باورند که تحمیل جنگ دلیل روشنی بر اراده‌ی جامعه‌ی جهانی برای از میان برداشتن جمهوری اسلامی محسوب می‌شود. این باور در اعماق جهان‌بینی سپاه پاسداران ریشه دوانده، اساس رویکرد دفاع تهاجمی فرماندهان این نهاد را تشکیل داده است.

پاسداران انقلاب بر این نکته تصریح می‌کنند که دشمنان ایران همچنان به تهدید جمهوری اسلامی ادامه می‌دهند و به همین دلیل نیز جنگ و دفاع مقدس همچنان ادامه دارد. سردار حسین دیقی رئیس سازمان تأمین اجتماعی نیروهای

مسلح در مراسم سالگرد فتح خرمشهر در سال ۲۰۱۱م [۱۳۹۰ش] می‌گوید: «جنگ هنوز پایان نیافته و امروز دشمنان یک جنگ نرم علیه ایران به راه انداخته‌اند.»^(۲۹) سرلشکر صفوی نیز در سال ۲۰۱۰م [۱۳۸۹ش] تصریح می‌کند: «برخی کشورها و در رأس آن‌ها آمریکا که در طول جنگ هشت ساله‌ی عراق با ایران نتوانستند طرح‌های خصمانه‌ی خود را [علیه ما] محقق نمایند، اکنون تلاش می‌کنند تا مشکلاتی را برای جمهوری اسلامی ایجاد کنند.»^(۳۰)

بر اساس حکم [امام] به شورای انقلاب، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی مأمور شد تا از انقلاب در برابر تهدیدات داخلی و خارجی دفاع کند، ایدئولوژی انقلاب را بسط و توسعه دهد، و از ملت‌های مظلومی که در هر نقطه‌ای از جهان برای آزادی می‌جنگند حمایت کند

از فرماندهان سابق سپاه زمانی که ریاست بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس را بر عهده داشت در یکی از سخن‌رانی‌هایش گفت: «استقلال کشور و توسعه‌ی انقلاب دو مورد از پیروزی‌های بزرگی است که از آثار دفاع مقدس می‌باشد ... انسجام و وحدت ملی، عامل بازدارندگی که در طول جنگ به آن دست یافتیم و هنوز برای ما راه‌گشاست، خوداتکایی نیروهای نظامی، بازسازی ارتش، رشد و پیشرفت سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و تثبیت هویت دینی نظام اسلامی نیز از دیگر موهبت‌های دفاع مقدس است.»^(۳۷)

آموزه‌های جنگ و گزینه‌های امنیت

از نظر فرماندهان سپاه، تجارب و نتایج جنگ ایران و عراق و به‌ویژه مشخصه‌هایی که پیش‌تر برای آن برشمرده شد با درس‌های مهمی برای امنیت ایران همراه بود که آموزه‌ی [دکترین] امنیت ملی [ایران] را شکل داد؛ آموزه‌ای که از دو مؤلفه‌ی عقیدتی و نظامی تشکیل می‌شود.

فرماندهان سپاه پاسداران معمولاً بر این نکته تأکید

می‌کنند که امروز اگرچه ماهیت تهدیداتی که جمهوری اسلامی با آن مواجه است تغییر کرده، اما درس‌های برگرفته از دفاع مقدس همچنان نافذ و مؤثر است. پاسداران در طول جنگ خود را با تغییراتی که پیش می‌آمد تطبیق می‌دادند و امروز نیز همچنان خود را با تهدیدات جدید تطبیق می‌دهند. در یکی از گزارش‌های خبرگزاری فارس، [سرلشکر] محمدعلی جعفری فرمانده سپاه پاسداران توضیح می‌دهد که این نهاد چگونه راهبردهای خود را تغییر و توسعه می‌دهد تا با خطراتی که انقلاب را تهدید می‌کند

همان طور که پاسداران انقلاب می‌گویند آزادسازی خرمشهر در ماه می ۱۹۸۲م [خرداد ۱۳۶۱ش] سرآغاز برتری سیاسی و نظامی ایران [بر عراق] بود. جنگ یک فضای تجربه‌اندوزی فراهم آورده بود و ایرانی‌ها از این فضا حداکثر بهره‌برداری را به عمل آوردند. جمهوری اسلامی با مقاومت در برابر تجاوز دشمنانش نه تنها آن‌ها را غافل‌گیر کرد، بلکه جنگ را در حالی پشت سر گذاشت که به یک قدرت منطقه‌ای غالب تبدیل شده بود. سرلشکر رضایی فرمانده اسبق سپاه در این مورد می‌گوید: «آزادسازی خرمشهر سرآغاز برتری نظامی ایران در منطقه بود.»^(۳۳) او در سال ۲۰۰۸م [۱۳۸۷ش] نیز گفت: «ایران در آغاز جنگ تحمیلی قدرت سیاسی و نظامی قابل توجهی نداشت، اما از آن زمان به بعد در بسیاری از زمینه‌ها و از جمله از نظر قدرت سیاسی و نظامی به کشور اول [منطقه] تبدیل شد.»^(۳۴) هم‌چنین، سرلشکر پاسدار غلامعلی رشید جانشین رئیس ستاد کل نیروهای مسلح ایران نیز در گفت‌وگو با خبرگزاری فارس گفت: «اکنون ایران به یک قدرت منطقه‌ای تبدیل شده است؛ زیرا با مقاومتی که در جنگ تحمیلی از خود نشان داد ضمن اثبات حقانیتش، سطح بازدارندگی و ثبات داخلی خود را نیز علیه تهدیدات خارجی توسعه داد.»^(۳۵) اگرچه این اظهارات در مورد توانمندی‌های ایران قدری اغراق‌آمیز است، اما نشان می‌دهد که پاسداران انقلاب چگونه تلاش کرده‌اند تجربه‌ی جمهوری اسلامی در جنگ را به وسیله‌ای برای تداوم بقا و قدرت آن تبدیل کنند.

این موضوع هم‌چنین نشان می‌دهد که پاسداران چگونه تلاش کرده‌اند ماهیت جنگ را از یک پیامد تأسف‌انگیز انقلاب اسلامی به مؤثرترین دستاورد آن تبدیل کنند. در مارس ۲۰۱۱م [اسفند ۱۳۸۹ش] سرهنگ پاسدار مهدی طاهرخانی فرمانده سپاه ناحیه‌ی قزوین گفت: «دفاع مقدس مهم‌ترین دستاورد انقلاب اسلامی می‌باشد.»^(۳۶) هم‌چنین، [سردار] علی‌رضا افشار

مجموعه مسئولیت‌هایی که به سپاه محول شده، به نوعی بخشی از وظایف رهبر جمهوری اسلامی را نیز به تصویر می‌کشد؛ زیرا حوزه‌های نظامی، دینی و انقلابی ایران بر عهده‌ی او می‌باشد

سستی» در میدان جنگ هیچ پیروزی برای ایران به بار نیاورد، اما نیروهای ایرانی با استفاده از «ابتکار عمل‌های انقلابی» توانستند خاک اشغال‌شده‌ی کشور خود را آزاد کنند.^(۴۰)

سپاه پاسداران در طول جنگ توانست ایدئولوژی انقلاب اسلامی را در راستای جذب حمایت افکار عمومی ایران از جنگ به شکل مؤثری توسعه دهد و مردم را برای جانبازی در راه آرمان انقلاب اسلامی متقاعد کند. پاسداران انقلاب معتقدند که شهادت‌طلبی و پای‌بندی آن‌ها به اسلام و جهاد به‌ویژه در زمانی که ایران از بسیاری از منابع مورد نیاز محروم بود به پیروزی کشورشان در جنگ کمک کرده است.^(۴۱) یکی از خبرگزاری‌های ایران در معرفی یکی از کتاب‌هایی که سپاه در زمینه‌ی جنگ منتشر کرده، می‌نویسد: «کتاب عمده‌تاً بر جهاد و شهادت و نقش [این ارزش‌ها] در تداوم انقلاب اسلامی متمرکز است. جهاد و شهادت در طول سال‌های دفاع مقدس در میان بسیجی‌ها و سربازان مؤمن جمهوری اسلامی بسیار رایج بود.» هم‌چنین، پاسداران از طریق پشتیبانی از برنامه‌های دیدار از مناطق عملیات‌های مهم جنگ [راهیان نور] نیز ارزش‌های دفاع مقدس را توسعه می‌دهند؛ اقدامی که فرمانده سپاه ناحیه‌ی زنجان آن را «یکی از مؤثرترین و راهبردی‌ترین برنامه‌های فرهنگی» می‌داند.^(۴۲)

پاسداران انقلاب فرهنگ دفاع مقدس را برای امنیت جمهوری اسلامی بسیار ضروری می‌دانند و به همین علت همواره تلاش کرده‌اند تا نسل‌های پس از جنگ را با دفاع مقدس آشنا کنند و اهمیت آن را به آن‌ها تفهیم نمایند. برخی انتشارات سپاه نیز اصولاً با هدف تأثیرگذاری و تفهیم اهمیت جنگ به نسل‌های آینده منتشر می‌شوند.^(۴۳) فرمانده سپاه ناحیه‌ی زنجان با اعلام دیدار ۱۱ هزار نفر از مردم این استان از مناطق عملیاتی زمان جنگ گفت: «هدف این دیدارها یادآوری حماسه‌ها و شهادت‌های هشت

مقابله نماید. او هم‌چنین به این نکته اشاره می‌کند که سپاه امروز نیز همان الگوی زمان جنگ را در این زمینه دنبال می‌نماید. سپاه اخیراً بر مقابله با تهدیدات نرم متمرکز شده است.^(۳۸) یکی از فرماندهان سپاه در شهر مهران در توصیف این شکل جدید تهدید گفت: «دشمنان اسلام با راه انداختن انواع تهاجم‌های فرهنگی، جبهه‌ی جدیدی علیه جوانان ایران باز کرده‌اند ... اکنون مسئولیت ما، شناسایی نقشه‌های دشمن و طرح‌ریزی برای مقابله با این نقشه‌هاست تا بتوانیم یک مانع قوی در برابر آن‌ها ایجاد کنیم؛ مانعی شبیه (آنچه) در دوران دفاع مقدس ایجاد کرده بودیم.»^(۳۹)

فرهنگ دفاع مقدس

این موضوع که اعتقاد مذهبی و انسجام عقیدتی نقش بسیار مهمی در تضمین امنیت ایران بازی می‌کند یکی از مؤلفه‌های مهم دفاع مقدس است. در این‌جا باید به این نکته اشاره کرد که مقوله‌های امنیت و اعتقاد مذهبی در نزد پاسداران ارتباط بسیار نزدیکی با هم دارند. پاسداران انقلاب دفاع از کشور را در اعتقاد مذهبی خود، به تنها عنوان یک هدف نمی‌نگرند، بلکه آن را راهبردی برای تقویت امنیت جمهوری اسلامی می‌بینند. آن‌ها بر این باورند که استحکام و انسجام عقیدتی بخش بسیار مهمی از دفاع ملی و برتری [نظامی] محسوب می‌شود. در آثار منتشر شده از سوی سپاه، جنگ به عنوان موضوعی مطرح می‌شود که باید با روح انقلابی جمهوری اسلامی آن را پیش برد تا از این طریق بتوان به پیروزی نظامی دست یافت. برای نمونه، در یکی از تک‌نگاشت‌های [سپاه] توضیح داده می‌شود که چگونه استفاده از «تاکتیک‌ها و راهبردهای

مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ سپاه به تنهایی ۵۷ جلد روزشمار جنگ را تدوین کرده که در نوع خود بزرگ‌ترین و دقیق‌ترین مطالعه‌ای است که من [نویسنده‌ی مقاله] در زمینه‌ی جنگ شاهد آن بوده‌ام. ۱۳ جلد از این روزشمارها منتشر و بقیه در دست تهیه و انتشار است

سال دفاع مقدس است.^(۴۴)

هم‌چنین، در ۵ مارس ۲۰۱۱م [۱۴ اسفند ۱۳۹۰ش] یکی از فرماندهان گردان‌های عاشورای بسیج گفت: «ما با به تصویر کشیدن نمونه‌هایی از نبردهای دفاع مقدس می‌توانیم فرهنگ جهاد و شهادت را به نسل‌های آینده منتقل کنیم ... ما در عملیات خیبر الگوی [عملیاتی] امام علی^(ع) را دنبال کردیم. شهدای دفاع مقدس بهترین الگوی جامعه‌ی ما هستند که با تکریم آن‌ها در کتاب‌هایمان می‌توانیم فرهنگ جهاد و شهادت را در میان نسل‌های حال و آینده گسترش دهیم.»^(۴۵) سردار حسین دقیقی نیز با بیان این عبارت که «غربی‌ها فکر فتح خرمشهر را هم نمی‌کردند» در این زمینه می‌گوید: «نسل‌های سوم و چهارم انقلاب باید با چگونگی پیروزی ما در دفاع مقدس آشنا شوند. جنگ هنوز تمام نشده است.»

وحدت زیر لوای رهبری

پاسداران انقلاب معتقدند که نسل‌های آینده باید بدانند که وحدت ملی زیر لوای رهبر معظم [انقلاب] چگونه به پیروزی ایران در جنگ کمک کرد. سرلشکر حسن فیروزآبادی رئیس ستاد کل نیروهای مسلح ایران و از فرماندهان سابق بسیج در مراسم هفته‌ی دفاع مقدس در سال ۲۰۱۱م [۱۳۹۰ش] با اشاره به پیروزی‌های نیروهای ایرانی در جنگ تحمیلی هشت ساله، اطاعت از رهبری دینی را به عنوان علت اصلی چنین پیروزی‌های بزرگی برشمرد.^(۴۶)

تأکید پاسداران انقلاب بر این نکته که مردم ایران برای پاسداری از جمهوری اسلامی باید همچنان وحدت خود را زیر لوای رهبری حفظ کنند نشانگر این است که آن‌ها می‌خواهند امنیت ملی ایران را با امنیت نظام [جمهوری اسلامی] گره بزنند و این همان رویکردی است که پیروان [امام] خمینی و

از جمله پاسداران از طریق آن قدرت خود را در سال‌های اول انقلاب تثبیت کردند؛ آن‌ها رقبای خود را با این اتهام که در خدمت دشمنان خارجی ایران هستند، بی‌اعتبار و منفعل می‌کردند.* پاسداران با تداوم این رویکرد توانسته‌اند به‌طور مداوم نقش خود را در دفاع از ایران در مقابل تهدیدات خارجی توسعه دهند و در عین حال، نقش پاسداری از نظام در داخل کشور را نیز برای خود حفظ کنند.

رئیس روابط عمومی سپاه پاسداران در توضیح دلیل ارتباط همیشگی امنیت ملی با امنیت نظام می‌گوید: «عملیات روانی بیگانگان علیه جمهوری اسلامی چیز تازه‌ای نیست و از روزهای اول انقلاب آغاز شده است. وظیفه‌ی ما تداوم دفاع مقدس و ایجاد یک کشور نمونه و الگو در جهان اسلام می‌باشد.»^(۴۷) محسن رضایی فرمانده سابق سپاه نیز ضمن محکوم کردن «جریان انحرافی» جدید در سیاست ایران که از جمله اتهاماتش،

تأکید بیش از اندازه بر ملی‌گرایی ایرانی می‌باشد، گفت: «امام خمینی معتقد بود که ملی‌گرایان واقعی همان بسیجیانی هستند که خرمشهر را از اشغال عراقی‌ها آزاد کردند.»^(۴۸)

فرماندهان سپاه پاسداران بر این باورند که عدم

* این جمله‌ی نویسنده صحت ندارد؛ زیرا یاران امام در برخورد با رفتار متکبران‌های بنی‌صدر و افرادی نظیر او تا آن‌جا از خود صبر و شکیبایی نشان دادند که حتی وقتی وی به مقابله‌ی مستقیم با نظام و رهبری پرداخت، از طریق مجلس شورای اسلامی و از طریق قانونی به تصویب عدم صلاحیت او مبادرت ورزیدند.

از نگاه سپاه، نظام اسلامی نوپای ایران تنها با عراق درگیر نبود، بلکه با قدرت‌های غربی و به‌ویژه آمریکا نیز در حال جنگ بود؛ زیرا ایران نمی‌خواست در خدمت منافع این قدرت‌ها باشد

پای‌بندی کافی به ارزش‌های دفاع مقدس دقیقاً همان چیزی است که امکان تهدید امنیت جمهوری اسلامی را برای بیگانگان و «منحرفان» فراهم می‌نماید. [سرلشکر] جعفری فرمانده کل سپاه پس از انتخابات ریاست‌جمهوری ۲۰۰۹م [۱۳۸۸ش] اظهار کرد: «عوامل بیگانه در پشت توطئه‌ی زیر سؤال بردن نتایج انتخابات ریاست‌جمهوری ۱۲ ژوئن [۲۲ خرداد] قرار داشتند ... این واقعیت که اسلام و اصول انقلاب اسلامی در سال‌های پس از جنگ هشت ساله نادیده گرفته شده یکی از عواملی بود که فرصت‌هایی را برای دشمن فراهم نمود.»^(۴۹)

بازدارندگی مستقل

شاید مهم‌ترین درس تجاوز عراق این بود که ایران ضرورت بازدارندگی در مقابل حملات [احتمالی] آینده را احساس کرد. ایران از نظر جمعیت بر عراق برتری داشت و ایرانی‌ها در طول جنگ توانستند از این برتری به سود خود استفاده کنند. فرماندهان سپاه همواره عامل اندازه و آمادگی نیروهایشان را به عنوان بخش جدایی‌ناپذیری از آموزه [دکترین] دفاعی خود توصیف می‌کنند. [سرلشکر] جعفری فرمانده کل سپاه در سال ۲۰۰۸م [۱۳۸۷ش] در جمع نیروهای بسیج اعلام کرد که آن‌ها [بسیجیان] پیروزی انقلاب اسلامی را تضمین کرده‌اند. او جانبازی نیروهای بسیجی در دوران دفاع مقدس را ستود و گفت "که قدرت آن‌ها عاملی است که همچنان دشمنان ایران را از تهدید این کشور باز می‌دارد."^(۵۰) [سردار] علی شمشیری یکی دیگر از فرماندهان سپاه پاسداران معمولاً بر این نکته تأکید می‌کنند که قدرت نظامی نیروهایشان در دوران پس از جنگ تا حد زیادی ارتقا یافته است. برای نمونه [دریادار] علی فدوی فرمانده نیروی دریایی سپاه در توضیح قدرت بازدارندگی ناوگان زیر امرش می‌گوید: "این نیرو قدرتمند است و می‌تواند به بازرسی کشتی‌های ایرانی واکنش نشان دهد قدرت ایران در مقایسه با دوران جنگ بسیار افزایش یافته است آمریکایی‌ها هیچ اطلاعی از توانمندی‌های نیروی دریایی سپاه ندارند."^(۵۲) به نظر می‌رسد فرماندهان سپاه از تجربه‌های خود در دوران جنگ یاد گرفته‌اند که چگونه قدرت بازدارندگی لازم را برای نیروهای زیر امرشان ایجاد

هنگامی که ایرانی‌ها در سال ۱۹۸۲م [۱۳۶۱ش] وارد خاک عراق شدند، آمریکا به عنوان اصلی‌ترین حامی عراق در طول جنگ دست به کار شد و با حمایت بیشتر از عراق، تلاش کرد از فروپاشی این کشور جلوگیری کند

هم تبادل اطلاعات داشته‌اند، [سردار] احمد وحیدی وزیر دفاع و فرمانده سابق نیروی قدس سپاه اعلام کرد که موشک‌های جدید «قیام» در سالگرد آزادسازی خرمشهر به نیروی هوایی سپاه تحویل می‌شوند. او افزود: «تولید انبوه موشک‌های قیام نشانگر خوداتکایی کشور در تولید انواع موشک‌ها و پاسخی تحقیرکننده به کسانی می‌باشد که ادعا می‌کنند ایران در این زمینه از (دانش تخصصی) دیگر کشورها استفاده می‌کند.»^(۵۵)

اعتقاد مذهبی و قدرت آتش

فرماندهان سپاه پاسداران معمولاً بر ارتباط متقابل جنبه‌های دینی و نظامی دفاع مقدس تأکید می‌کنند.

در واقع، پاسداران انقلاب در طول جنگ زمانی که مؤلفه‌های مذهبی و انقلابی خود و اصول سنتی جنگ را با هم به کار می‌گرفتند مؤثرترین عملکرد را از خود نشان می‌دادند. [سردار] وحیدی در توصیف عملیات آزادسازی خرمشهر می‌گوید: «این عملیات یکی از افتخارآمیزترین عملیات‌های دفاع مقدس بود که رزمندگان

اسلام را قادر ساخت تا هویت خود را باز یافته، قدرت دفاعی و نظامی خود را احیا کنند.» او اضافه می‌کند: «هنگامی که بسیجی‌ها و نیروهای نظامی متعارف ایران به فرماندهی امام راحل وارد میدان‌های جنگ شدند، با موفقیت از سرزمین خود دفاع و خرمشهر را آزاد کردند.»^(۵۶) سردار حسن شاهوارپور یکی دیگر از فرماندهان سپاه نیز با تأکید بر استفاده‌ی هم‌زمان از برخی مؤلفه‌های خاص که منجر به آزادسازی

کنند. [سرلشکر] جعفری در سال ۲۰۰۸م [۱۳۸۷ش] اعلام کرد اگر از پایگاه‌های آمریکا در خلیج [فارس] برای حمله به ایران استفاده شود، ایران نیز این پایگاه‌ها را مورد حمله قرار می‌دهد و هشدار داد: «ایران با تمام قدرتش از خود دفاع خواهد کرد؛ قدرتی که در مقایسه با زمان جنگ با رژیم صدام بسیار بیش‌تر است.» او همچنین اضافه کرد: «ما می‌دانیم که در میان برخی کشورهای اسلامی که پایگاه نظامی در اختیار آمریکا قرار داده‌اند نگرانی‌هایی وجود دارد، اما اگر آمریکا از این پایگاه‌ها برای حمله به ایران استفاده کند، ما با قدرت و دقت موشک‌هایمان می‌توانیم تنها نیروهای نظامی آمریکایی را که به ما حمله می‌کنند هدف قرار دهیم.»^(۵۳) اطمینان‌خاطری که [سردار جعفری] در اظهاراتش به همسایگان ایران در خلیج [فارس] می‌دهد نشانگر آن است که می‌داند اقدامات و سیاست‌های ایران در طول جنگ از دید رهبران سایر کشورهای منطقه اقداماتی تهدیدآمیز تلقی می‌شده است.

جنگ هم‌چنین به پاسداران آموخت که برای ایجاد یک نیروی بازدارنده باید بر توانمندی‌های خودشان تکیه کنند. خبرگزاری فارس تقریباً در همه‌ی مقالاتی که در ارتباط با توانمندی‌های موشکی ایران و به زبان انگلیسی منتشر می‌کند این نکته را مورد اشاره قرار می‌دهد که ایران برنامه‌ی توسعه‌ی جنگ‌افزار خود را در دوران «جنگ تحمیلی» و در پاسخ به تحریم‌های تسلیحاتی آمریکا آغاز کرد.^(۵۴) ایران هم‌زمان با سالگرد عملیات‌های مهم جنگ معمولاً با اعلام خبر ساخت موشک‌های جدید تولید داخل و رونمایی از آن‌ها اقدام به انجام یک رشته تمرینات نظامی نیز می‌کند. در سال ۲۰۱۱م [۱۳۹۰ش] و اندکی پس از آن که اعلام شد ایران و کره‌ی شمالی در زمینه‌ی تولید موشک با

جنگ برای جمهوری
اسلامی هم آزمون
و هم موهبتی بود
که پیروزی‌هایش را
تضمین می‌کرد

خرمشهر شد، اظهار می‌کند: “امروز نیروهای مسلح با وحدت و قدرت و در زیر سایه‌ی رهبر معظم [انقلاب] در حال دفاع از مرزها هستند طرح ریزی دقیق، هدایت و رهبری امام، و وحدت فرماندهی از مهم‌ترین عوامل آزادسازی خرمشهر بودند.”^(۵۷)

بیانیه‌ی اخیر سپاه پاسداران نشانگر آن است که این نهاد در نگاه به مقوله‌ی امنیت ملی ایران تا چه اندازه اعتقاد مذهبی و قدرت آتش را با هم گره می‌زند. در این بیانیه که در بهار سال ۲۰۱۱م [۱۳۹۰ش] و به مناسبت روز ارتش انتشار یافت آمده است: “امروز ارتش جمهوری اسلامی به واسطه‌ی روحیه‌ی مذهبی عمیق و تکیه بر خدا، عزم

دفاع تهاجمی

و پایداری فرزندان انقلاب، سعی و تلاش قهرمانان حماسه‌ساز دفاع مقدس، دست‌یابی به خوداتکایی، ... و افزایش توانمندی‌ها در حوزه‌ی علوم نظامی و دفاعی به دژ غیرقابل تسخیر انقلاب تبدیل شده است ... همه‌ی نیروهای [نظامی] ایران آماده‌اند تا هر تهدید یا تجاوزی به خاک مقدس ایران را با سرعت و قاطعیت پاسخ دهند.”^(۵۸)

یکی دیگر از درس‌هایی که سپاه از جنگ تحمیلی آموخت این بود که ایران برای اطمینان از شکست دشمنانش باید آن‌ها را تعقیب کند. سپاه پاسداران بر این نکته پای می‌فشارد که تصمیم‌گیری در خصوص ورود به خاک عراق در سال ۱۹۸۲م [۱۳۶۱ش] پس از بیرون رانده شدن نیروهای عراقی از خاک

ایران از یک ضرورت نشأت می‌گرفت؛ ضرورت محکومیت تجاوز عراق، واداشتن جامعه‌ی بین‌الملل به اعلام این محکومیت، و حصول اطمینان از این‌که ایران در آینده از حملات [مشابه] مصون بماند. در یکی از منابع پژوهشی سپاه بر این نکته تأکید شده است که تصمیم ایران برای ورود به خاک

عراق پس از آن اتخاذ شد که جامعه‌ی بین‌الملل از پذیرش درخواست‌های ایران مبنی بر اعلام متجاوز بودن عراق در جنگ امتناع کرد.^(۵۹) سرلشکر صفوی در مارس ۲۰۱۱م [اسفند ۱۳۸۹ش] در بازدید از مناطق عملیاتی جنگ در استان خوزستان می‌گوید: “ما در دوران دفاع مقدس به متجاوزان [احتمالی] آینده تفهیم کردیم که اگر به ایران حمله کنند، ما از سرزمین خود دفاع می‌کنیم. ما به خاک عراق وارد شدیم تا به یک راه‌حل منصفانه دست پیدا کنیم و به عراقی‌ها و متجاوزان [احتمالی] آینده یاد دهیم که اگر به ایران حمله کنند ... ما از سرزمین خود دفاع می‌کنیم و حتی آن‌ها را ... تا مرزها تعقیب خواهیم کرد.”^(۶۰)

را از کشورمان بیرون راندیم ... امروز نیز اگر تجاوزی صورت گیرد، با استفاده از تجربه‌ها و مهارت‌هایی که از جنگ کسب کرده‌ایم هر متجاوز را در کم‌تر از یک ماه و نیم شکست خواهیم داد.”^(۶۱) به گزارش خبرگزاری فارس، سپاه در بیانیه‌ای که به مناسبت سالگرد تجاوز عراق صادر کرد به غرب هشدار داد که جمهوری اسلامی در مقابل هر تجاوزی ایستادگی خواهد کرد. در این بیانیه آمده است که سربازان شجاع ایرانی در جنگ تحمیلی جانبازی‌های عظیمی از خود نشان دادند و بر اسطوره‌ی شکست‌ناپذیری قدرت‌های استکباری و به‌ویژه آمریکا مهر پایان زدند. این بیانیه هم‌چنین هشدار داده است که نیروهای مسلح ایران با تجربه‌هایی که از جنگ فرا گرفته‌اند، اکنون حتی آمادگی بیش‌تری برای مقابله با هر تجاوز احتمالی دارند.^(۶۲)

صدور فرهنگ دفاع مقدس

فرماندهان سپاه هم‌چنین تلاش می‌کنند دفاع مقدس

سپاه پاسداران هشدار می‌دهد که اگر دشمنان ایران آنقدر احمق باشند که به [خاک ما] تجاوز کنند، به راحتی شکست خواهند خورد. در همین زمینه، [سرلشکر] جعفری در سال ۲۰۰۵م [۱۳۸۴ش] می‌گوید: “ما تنها ظرف یک سال و نیم دشمن بعثی

«پیروزی حزب‌الله لبنان ... ثمره‌ی خون‌هایی بود که در دفاع مقدس ریخته شد. پیروزی حزب‌الله بدون انقلاب اسلامی [ایران] قابل تصور نیست ... تک‌تک وقایع جنگ ... به تدریج به سایر کشورها منتقل شده است.»^(۶۷)

فرماندهان سپاه پاسداران رویدادهای بهار عربی را هم نشأت گرفته از دفاع مقدس می‌دانند. سردار سلامی جانشین فرمانده کل سپاه می‌گوید: «جهان شاهد بود که چگونه ایران اسلامی توانست به سلطه‌ی سیاسی و اقتصادی آمریکا پایان دهد و پس از هشت سال جنگ با سلطه‌ی جهانی، پیروزمندانه و قدرتمندانه آن را پشت سر بگذارد. این الگوی تاریخی مسیر جدیدی برای ایجاد خودباوری [در ملت‌ها] فراهم آورده است.»^(۶۸)

سردار غلامعلی رشید در فوریه‌ی ۲۰۱۱م [بهمن ۱۳۸۹ش] می‌گوید: «پیروزی جمهوری اسلامی و نیز موفقیت و پیروزی ملت ایران در هشت سال دفاع مقدس (یعنی جنگ تحمیلی عراق علیه ایران از سال ۱۳۵۹ تا ۱۳۶۷ش که آتش آن با کمک آمریکا و دیگر کشورهای غربی برافروخته شد) آمریکا و غرب را با چالش‌های عظیمی مواجه کرد و آن‌ها اکنون در صحنه‌ی تحولات جاری که امروز (در منطقه) در جریان است نیز یک بار دیگر مجبور می‌شوند در مقابل قدرت اسلام سر تعظیم فرود آورند.»^(۶۹)

سرلشکر صفوی در مراسم بزرگداشت دفاع مقدس در یکی از دانشگاه‌های تهران می‌گوید: «قرن جدید تحت تأثیر و ثمره‌ی یک انقلاب عظیم است؛ انقلاب اسلامی ملت بزرگ ایران که شکست‌های مکرر آمریکا و صهیونیست‌ها را در عرصه‌های سیاسی، اقتصادی، امنیتی و فرهنگی در پی داشته است و امروز می‌بینیم که همان فرهنگ شهادت‌طلبی که در هشت سال دفاع مقدس شاهد آن بودیم در جهان اسلام گسترش یافته است.»^(۷۰)

را به عنوان الگویی برای سایر کشورها مطرح کنند. آن‌ها خواستار صدور فرهنگی ارزش‌های دفاع مقدس هستند با این امید که مردم خارج از ایران نیز با تجربه‌های ایران در جنگ ایران و عراق آشنا شوند. یکی از فرماندهان سپاه پاسداران به این نکته اشاره می‌کند که دفاع مقدس به یک ملت یا یک نسل تعلق ندارد و به همین خاطر باید کتاب‌هایی متناسب با مخاطبان مختلف در مورد آن نوشته شود.^(۶۳) یکی دیگر از فرماندهان سپاه معتقد است کتاب‌های مربوط به جنگ را باید به زبان‌های مختلف ترجمه کرد تا کشورهای پیش‌تری با ادبیات آن آشنا شوند. او می‌گوید: «دفاع مقدس جایگاه واقعی خود را در افکار عمومی سایر کشورها پیدا نکرده است.»^(۶۴)

[سرلشکر] جعفری:

درسی که بسیج با ایستادگی و مقاومتش به ملت‌های مظلوم جهان داده است، شکست‌های مکرر غرب را در پی داشته است

[سرلشکر] جعفری در سال ۲۰۰۸م [۱۳۸۷ش] با تمجید از نیروهای بسیجی به خاطر جانبازی‌هایشان در دوران دفاع مقدس، می‌گوید: «درسی که بسیج با ایستادگی و مقاومتش به ملت‌های مظلوم جهان داده است، شکست‌های مکرر غرب را در پی داشته است.»^(۶۵) در سال ۲۰۰۹م [۱۳۸۸ش] سرلشکر صفوی نیز توضیح می‌دهد که دفاع مقدس چگونه به الگوی مقاومت در منطقه تبدیل شده است. او در این مورد می‌گوید: «قدرت رزمندگان ایران در طول جنگ ایران و عراق به الگویی برای همه‌ی مردم آزادی‌خواه و استقلال‌طلب و جنبش‌های آزادی‌بخش در جهان اسلام تبدیل گردیده است.»^(۶۶)

جنگ رژیم صهیونیستی و حزب‌الله در سال ۲۰۰۶م [۱۳۸۵ش] نمونه‌ی بارزی از گسترش دفاع مقدس به سایر کشورها بود. سرلشکر قاسم سلیمانی فرمانده نیروی قدس سپاه در این مورد می‌گوید:

نتیجه‌گیری

ارجاعات:

- 1- Kenneth Katzman, *The Warriors of Islam: Iran's Revolutionary Guard* (Boulder: Westview, 1993), pp.31-32.
- 2- Frederic Wehrey, Jerrold D. Green, Brian Nichiporuk, Alireza Nader, Lydia Hansell, Rasool Nafisi, and S.R. Bohandy, *The Rise of the Pasdaran: Assessing the Domestic Roles of Iran's Islamic Revolutionary Guards Corps* (Santa Monica, Calif.: RAND, 2009), pp. 20-21.

۳- اصل ۱۱۰ قانون اساسی

۴- این سازمان با نام‌های سازمان بسیج ملی و بسیج مستضعفین نیز معروف است.

- 5- Katzman, *The Warriors of Islam*, p. 67; and Wehrey et al., *The Rise of the Pasdaran*, pp. 25-26.

۶- آمار جمعیتی عراق و نسبت سنی‌ها به شیعیان این کشور در مقطع مورد بحث به علت نبود یا غیرقابل اطمینان بودن سرشماری‌ها، نامشخص و جالش‌برانگیز است، اما در سال ۱۹۸۱م [۱۳۶۰ش] بین ۵۵ تا ۶۰ درصد جمعیت عراق را شیعیان تشکیل می‌دادند. برای اطلاع بیشتر تر نگاه کنید به:

Helen Chapin Metz, ed., *Iraq: A Country Study* (Washington: GPO for the Library of Congress, 1988), pp. 87-93; Hanna Batatu, *The Old Social Classes and the Revolutionary Movements of Iraq* (Princeton: Princeton University Press, 1978), pp. 13-50; and Yitzhak Nakash, *The Shi'is of Iraq* (Princeton: Princeton University Press, 1994), pp. 13-47.

۷- دولت نوپای جمهوری اسلامی بر اساس اصل «ولایت فقیه» بنیان نهاده شده بود؛ اصلی که حکومت کشور را بر دوش رهبری مذهبی نهاده است. رهبران جمهوری اسلامی خواهان مرکزیت اسلام در زندگی مردم هستند و آیت‌الله خمینی برای بقای شیعه و آزادی تمامی مظلومین عالم مبارزه می‌کرد.

۸- برای اطلاع بیشتر تر در این زمینه نگاه کنید به:

S.hahram Chubin and Charles Tripp, *Iran and Iraq at War* (London: I.B. Tauris, 1988); Edgar O'balance, *The Gulf War* (London: Brassey's Defence, 1988); Anthony H.Cordesman, *The Lessons of Modern War, Vol. 2: The Iran-Iraq War* (Boulder: Westview, 1991);

مرتبط ساختن دفاع مقدس با موضوع خودباوری یکی از اصول اساسی امنیت از نگاه سپاه پاسداران است و به عبارتی ایران تلاش می‌کند گزینه‌ی خاص خود را برای امنیت ملی و رهبری مستقل در منطقه پیش ببرد. سپاه پاسداران دشمنی‌اش با غرب را پاسخی به قدرت‌های غربی می‌داند؛ قدرت‌هایی که از دست‌یابی جمهوری اسلامی به سطحی از قدرت و استقلال که مورد نظر سپاه است جلوگیری می‌کنند. با توجه به اهمیت جنگ ایران و عراق و فرهنگ دفاع مقدس برای سپاه پاسداران، بر کسانی که با این نهاد در ارتباطند و نیز سیاست‌گذاران ایران لازم است بدانند که جنگ و تأثیرات آن چگونه تفکر راهبردی امروز ایرانی‌ها را شکل داده است.

شاید بتوان گفت که سپاه پاسداران تهدیدات پیش روی جمهوری اسلامی را به شکلی اغراق‌آمیز مطرح می‌کند، اما تجاوز عراق و اقدامات قدرت‌های غربی باعث شده است تا این تهدیدات برای پاسداران کاملاً واقعی به نظر برسند. علاوه بر این، زنده نگه داشتن دفاع مقدس این امکان را برای پاسداران فراهم می‌نماید که اهمیت جنگ را در گذشته و حال ترسیم کنند و موقعیت خود را به عنوان مدافعان ایران اسلامی حفظ نمایند. بنابراین، پاسداران انقلاب اطمینان دارند که دفاع مقدس نه تنها در یادها و خاطره‌ها زنده است، بلکه به عنوان یک خط‌مشی کلی برای امنیت جمهوری اسلامی همچنان تداوم دارد.

Mobilization," World Politics, Vol. 40, No.2 (January 1988); Katharine Chorley, *Armies and the Art of Revolution* (Boston: Beacon, 1973), p. 185; Shahram Chubin, "Iran and the War: From Stalemate to Ceasefire," in Karsh, *The Iran-Iraq War*, pp. 14-17; R.K. Ramazani, *Revolutionary Iran: Challenge and Response in the Middle East* (Baltimore, Md.: The Johns Hopkins University Press, 1986), p. 19; Chub in and Tripp, *Iran and Iraq at War*, pp. 7, 9-10, 31-32, 37- 40, 71-80, 133, 245-46; David Menashri, *Iran: A Decade of War and Revolution* (New York: Holmes & Meier, 1990), pp. 208,228-230; Mohsen Milani, *The Making of Iran s Islamic Revolution: From Monarchy to Islamic Republic*, 2d ed. (Boulder: Westview, 1988), p. 180; John Bulloch and Harvey Morris, *The Gulf War: Its Origins, History, and Consequences* (London: Methuen, 1989), pp. 10-11; and Stephen C. Pelletiere, *The Iran-Iraq War: Chaos in a Vacuum* (New York: Praeger, 1992), p. 59.

۱۵- از نشریات سپاه می توان به «پیام انقلاب» و «صبح آزادگان» اشاره کرد.

۱۶- نشریه‌ی سیاست دفاعی [در حال حاضر توسط مرکز علوم دفاعی و امنیتی دانشگاه جامع امام حسین^(ع) منتشر می‌شود].

۱۷- کتاب «جنگ و جهاد در قرآن» از انتشارات واحد مرکزی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در سال ۱۳۶۰ش، و موارودی نظیر «سیری در جنگ ایران و عراق» به قلم محمد درودیان، ۸۱-۱۳۷۶؛ اطلس راهنما، ۸۵-۱۳۸۰؛ و اطلس جنگ ایران و عراق، ۱۳۸۰ش که سه مورد آخر از انتشارات مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ سپاه [مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس] می‌باشد.

۱۸- چگونگی انتشار این کتاب‌ها و مراحل پیشرفت آن‌ها در جلد ۳۷ این روزشمارها با عنوان «توسعه‌ی روابط با قدرت‌های آسیایی» توضیح داده شده است.

۱۹- محمد درودیان، نقد و بررسی جنگ ایران و عراق، پرسش‌های اساسی جنگ، تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، ۱۳۸۲، جلد ۱.

۲۰- حسین اردستانی، تجزیه و تحلیل جنگ ایران و عراق، تنبیه متجاوز، تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، ۱۳۸۴، ص ۱۱، جلد ۳.

Dilip Hiro, *The Longest War: The Iran-Iraq Military Conflict* (London: Grafton, 1989); Efraim Karsh, ed., *The Iran Iraq War: Impact and Implications* (Houndmills: MacMillan, 1989); and Lawrence G. Potter and Gary Sick, eds., *Iran, Iraq, and the Legacies of War* (New York: Palgrave Macmillan, 2004).

۹- در طول جنگ، اداره‌ی سه حوزه‌ی مهم عملیات نظامی، امور مرتبط با دولت و روابط عمومی سپاه به ترتیب بر عهده‌ی محسن رضایی، محسن رفیق دوست و علی‌رضا افشار بود.

10. Katzman, *The Warriors of Islam*, pp. 10, 79; Sepehr Zabih, *The Iranian Military in Revolution and War* (London: Routledge, 1988), pp. 17, 211-212; Steven R. Ward, *Immortal: A Military History of Iran and its Armed Forces* (Washington, D.C.: Georgetown University Press, 2009), pp. 246, 255, 278; Chubin and Tripp, *Iran and Iraq at War*, p. 74; O'balance, *The Gulf War*, pp. 51, 107, 121; and Cordesman, *The Lessons of Modern War*, Vol. 2, pp. 57, 66, 122, 192, 201, 250, 431.

۱۱- تعداد کارکنان نیروهای زمینی و دریایی سپاه به ترتیب ۱۵۰ و ۲۰ هزار نفر است و نیروی هوایی‌اش نیز یک نیروی کوچک و جمع و جور است. این در حالی است که استعداد نیروی زمینی ارتش حدود ۳۵۰ هزار نفر و نیروی دریایی‌اش تقریباً با سپاه برابر است، اما نیروی هوایی ارتش به مراتب از نیروی هوایی سپاه بزرگ‌تر است.

۱۲- نیروی قدس سپاه با حدود ۵ تا ۱۰ هزار نفر نیرو از گروه‌های متحد و وابسته به جمهوری اسلامی در عراق، لبنان، فلسطین، افغانستان و دیگر نقاط جهان پشتیبانی می‌کند.

۱۳- علاوه بر سپاه و بسیج، ارتش و وزارت اطلاعات و نیروی انتظامی نیز در حوزه‌ی امنیتی ایران نقش دارند.

۱۴- برای اطلاع بیش‌تر نگاه کنید به:

Centeno, "Limited War and Limited States," in Diane E. Davis and Anthony W. Pereira, eds., *Irregular Armed Forces and Their Role in Politics and State Formation* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), pp. 86-87; Charles Tilly, *Coercion, Capital, and European States, AD 990-1990* (Cambridge: Basil Blackwell, 1990); Theda Skocpol, *Social Revolutions and Mass Military*

- ۲۱- محمد درودیان، سیری در جنگ ایران و عراق، آغاز تا پایان، تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، ۱۳۷۶، صص ۱۹-۱۴، جلد ۶.
- ۲۲- خبرگزاری مهر، ۲ مهر ۱۳۸۶ (سردار صفوی: ایران یک قدرت فرامنطقه‌ای شده است)
- ۲۳- خبرگزاری مهر، ۱۴ تیر ۱۳۸۳ (سخن‌گوی سپاه پاسداران: جنگ علیه ایران بزرگ‌ترین جنایت صدام)
- ۲۴- خبرگزاری مهر، ۱ خرداد ۱۳۸۶ (سردار رضایی: آزادسازی خرمشهر برتری نظامی ایران در منطقه را رقم زد)
- ۲۵- خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۲۳ دی ۱۳۸۹ (ناگفته‌های عملیات کربلای ۵ به روایت فرمانده سابق سپاه پاسداران)
- ۲۶- خبرگزاری فارس، ۱۵ آبان ۱۳۹۰ (سردار صفوی: ۴۰ مورد درگیری نظامی بین ایران و آمریکا در خلیج فارس)
- ۲۷- مأخذ ۲۰.
- ۲۸- پرس تی‌وی، ۲ بهمن ۱۳۸۲ (سردار جوانی: خنثی کردن توطئه‌های دستگاه‌های اطلاعاتی [دشمن])
- ۲۹- خبرگزاری فارس، ۶ خرداد ۱۳۹۰ (سردار دقیقی: غربی‌ها فکر فتح خرمشهر را هم نمی‌کردند)
- ۳۰- خبرگزاری مهر، ۸ شهریور ۱۳۸۹ (سردار صفوی: ایران باید برای هر سناریوی قابل تصویری آماده باشد)
- ۳۱- خبرگزاری فارس، ۱۰ اردیبهشت ۱۳۹۰ (سردار رشید: فرماندهی عالی طرح‌های دشمن را نقش بر آب می‌کند)
- ۳۲- خبرگزاری فارس، ۶ آذر ۱۳۸۹ (سردار محمودی: تحریم‌ها نشانگر خشم دشمن از پیشرفت علمی ایران است)
- ۳۳- خبرگزاری مهر، ۱ خرداد ۱۳۸۶ (سردار رضایی: آزادسازی خرمشهر برتری نظامی ایران در منطقه را رقم زد)
- ۳۴- خبرگزاری فارس، ۲ شهریور ۱۳۸۷ (سردار رضایی: ایران قدرت نظامی برتر منطقه است)
- ۳۵- خبرگزاری فارس، ۱۰ اردیبهشت ۱۳۹۰ (سردار رشید: فرماندهی عالی طرح‌های دشمن را نقش بر آب می‌کند)
- ۳۶- خبرگزاری سپاه، ۱۱ اسفند ۱۳۸۹ (طاهرخانی
- آمریکا و رژیم صهیونیستی بازندگان نهضت‌های بزرگ منطقه هستند)
- ۳۷- خبرگزاری مهر، ۴ مهر ۱۳۸۲ (افشار: استقلال، بزرگ‌ترین دستاورد دفاع مقدس)
- ۳۸- خبرگزاری فارس، ۲۴ شهریور ۱۳۸۸ (تأکید سردار بر پویایی راهبردهای سپاه پاسداران)
- ۳۹- خبرگزاری فارس، ۱۸ شهریور ۱۳۸۸ (تأکید سردار بر آمادگی سپاه پاسداران برای عقب راندن دشمنان)
- ۴۰- مأخذ ۲۰، ص ۱۲۰ و مأخذ ۲۱، جلد ۱، صص ۱۵-۱۴.
- ۴۱- خبرگزاری کتاب ایران، ۱۲ اسفند ۱۳۸۹ (جنگ نرم در مقابل ارزش‌های دفاع مقدس)
- ۴۲- خبرگزاری فارس، ۲۷ بهمن ۱۳۸۹ (اعزام کاروان‌های راهیان نور از برنامه‌های فرهنگی تأثیرگذار است)
- ۴۳- محمد درودیان، نقد و بررسی جنگ ایران و عراق، جلد ۱
- ۴۴- خبرگزاری سپاه، ۹ اسفند ۱۳۸۹ (یازده هزار زنجانی به منطقه‌ی جنوب اعزام می‌شوند)؛ مهدی طاهرخانی فرمانده سپاه ناحیه‌ی قزوین هم‌چنین از این دیدارها به عنوان رویکرد مهمی برای حفظ یاد شهدا و میراث دفاع مقدس یاد کرد.
- ۴۵- خبرگزاری فارس، ۱۴ اسفند ۱۳۸۹ (فرمان امام خمینی عامل حفظ جزیره‌ی مجنون در عملیات خیبر بود)
- ۴۶- خبرگزاری فارس، ۶ مهر ۱۳۹۰ (تأکید رئیس ستاد کل نیروهای مسلح بر اطاعت نیروهای مسلح از رهبر)
- ۴۷- خبرگزاری جوان، ۲۳ اسفند ۱۳۸۹ (کارکردهای ویژه‌ی سپاه علت حملات تخریبی به این نهاد است)
- ۴۸- تهران تایمز، ۲۴ خرداد ۱۳۹۰، بررسی مطبوعات ایران
- ۴۹- خبرگزاری مهر، ۳۱ مرداد ۱۳۸۸ (فرمانده کل سپاه: دست بیگانگان پشت توطئه‌های پس از انتخابات)
- ۵۰- خبرگزاری فارس، ۶ آذر ۱۳۸۷ (فرمانده کل سپاه از قدرت بازدارندگی بسیج می‌گوید)
- ۵۱- خبرگزاری مهر، ۸ مهر ۱۳۸۲ (سردار شمشیری: فائق آمدن بر وضعیت جهانی مستلزم وجود آمادگی برای خنثی سازی تهدیدات)

- ۵۲- خبرگزاری فارس، ۳ تیر ۱۳۸۹ (هشدارهای سپاه پاسداران در مورد مقابله به مثل با بازرسی محموله‌های [ایران] توسط غربی‌ها. دریادار فدوی هم‌چنین می‌گوید: "به هر حال آمریکایی‌ها و متحدان ضعیف آن‌ها احتمالاً جرأت نمی‌کنند در هیچ نقطه‌ای از آب‌های جهان مزاحم کشتی‌های ما بشوند ... اگر آن‌ها بر اساس قطع‌نامه‌های نامشروع و غیرقانونی خود به چنین اقدام احمقانه‌ای دست بزنند، ما با تکیه به لطف خدا و قدرت و توانمندی‌هایی که در مقایسه با دوران دفاع مقدس تا حد زیادی بهینه شده‌اند و با یک حرکت بسیار مناسب و ویژه در خلیج فارس و تنگه‌ی هرمز پاسخ آن‌ها را خواهیم داد ... آمریکایی‌ها بدون خلیج فارس نمی‌توانند [در منطقه] تاب بیاورند و ما هر لحظه اراده کنیم و به هر اندازه که بخواهیم می‌توانیم آن‌ها را در تنگه‌ی هرمز تحت فشار قرار دهیم"
- ۵۳- خبرگزاری مهر، ۷ بهمن ۱۳۸۶ (فرمانده کل سپاه: تلاش بوش برای تحریک منازعات خاورمیانه)
- ۵۴- خبرگزاری فارس، ۱۹ بهمن ۱۳۷۹ (تولید انبوه موشک‌های بالستیک ضدکشتی توسط سپاه پاسداران)
- ۵۵- خبرگزاری دانشجویان ایران، ۱ خرداد ۱۳۹۰ (تولید انبوه موشک‌ها و تحویل آن‌ها به سپاه پاسداران)؛ خبرگزاری فارس، ۴ خرداد ۱۳۸۸ (اجرای بازی‌های جنگ در تهران)
- ۵۶- خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۳ خرداد ۱۳۹۰ (سردار وحیدی: آزادی خرمشهر، پیروزی فرهنگی و خودباوری بزرگی برای نظام و مردم بود)
- ۵۷- خبرگزاری فارس، ۳ خرداد ۱۳۹۰ (نیروهای مسلح پاسدار مرزها هستند)
- ۵۸- خبرگزاری فارس، ۲۸ فروردین ۱۳۹۰ (بیانیه‌ی سپاه پاسداران به مناسبت ۲۹ فروردین: ارتش حصن حصین انقلاب و بازوی مستحکم ملت)
- ۵۹- مأخذ ۲۰، ص ۱۲۰ و مأخذ ۲۱، جلد ۲، صص ۶۰-۱.
- ۶۰- خبرگزاری فارس، ۱۰ اسفند ۱۳۹۰ (سرلشکر صفوی: دشمن را در صورت حمله، خارج از سرزمین خودمان تعقیب، تنبیه و منهدم می‌کنیم)
- ۶۱- خبرگزاری مهر، ۷ بهمن ۱۳۸۳ (فرمانده سپاه پاسداران: ایران قادر به جنگ زمینی نامحدود می‌باشد)
- ۶۲- خبرگزاری فارس، ۲۹ شهریور ۱۳۸۶ (هشدار سپاه پاسداران به غرب در مورد تجاوز به ایران). این بیانیه هم‌چنین با اشاره به نقش قدرت‌های استکباری در جنگ تحمیلی، عملکرد آن‌ها را در تجهیز دیکتاتور سابق عراق به جنگ‌افزارهای پیشرفته، اعطای کمک‌های مالی و پشتیبانی اطلاعاتی تقبیح می‌کند.
- ۶۳- خبرگزاری سپاه، ۱۴ اسفند ۱۳۸۹ (راوی کتاب «مہتاب خین» تأکید کرد: لزوم تدوین آثار دفاع مقدس بر اساس نیاز مخاطبان)
- ۶۴- خبرگزاری سپاه، ۱۴ اسفند ۱۳۸۹ (آثار دفاع مقدس باید به زبان‌های دیگر ترجمه شود)
- ۶۵- خبرگزاری مهر، ۵ آذر ۱۳۸۷ (سرلشکر جعفری: بسیج دشمنان ایران را به زانو در می‌آورد)
- ۶۶- خبرگزاری مهر، ۴ مهر ۱۳۸۸، سرلشکر صفوی در جمع نیروهای بسیج، سپاه و نیروی انتظامی در بوشهر گفت: "جنگ تحمیلی یک امنیت پایدار برای ایران به ارمغان آورد."
- ۶۷- خبرگزاری رسا، ۲ خرداد ۱۳۹۰ (سرلشکر قاسم سلیمانی: پیروزی حزب‌الله لبنان در جنگ ۳۳ روزه ثمره‌ی خون‌های ریخته شده در هشت سال دفاع مقدس بود)
- ۶۸- خبرگزاری سپاه، ۱۲ بهمن ۱۳۸۹ (سردار سلامی: مصر لنگرگاه حیات سیاسی رژیم صهیونیستی است)
- ۶۹- خبرگزاری فارس، ۲۰ بهمن ۱۳۸۹ (سرلشکر رشید: انقلاب‌های مصر و تونس تحت تأثیر انقلاب ایران بود)
- ۷۰- خبرگزاری سپاه، ۲۰ بهمن ۱۳۸۹ (سرلشکر صفوی: ملت‌ها برای حاکم شدن بر سرنوشت خود باید هزینه‌های سنگینی بپردازند)